

KAROLINA SVĚTLÁ VESNICKÝ ROMÁN

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Tobě jde tedy jen o to, aby byla odkryta lež a nadál zamezena přetvářka, že se chceš dát právně od rychtářky odloučit?“ s úsměškem zvolala Jirovcová.

„Ano,“ odtušil syn hrdě, „teď musí hra s rychtářkou přestat, neb srdce se ve mně probudilo. Poznám jsem děvče, jež miluji jako pravou choť srdce svého.“

„Nevyslov jméno její!“ vzkřikla stařena nanejvýš popuzena, že se jí tak vzdorně přiznává, „nechci je slyšet z úst tvých, abych se neprohřešila před bohem, klnouc mu!“ Klidněji a bolestněji připojila: „Jak asi vám budou lidé říkat, až přijde tato novina mezi ně?!“

„Budou nás zvátí jedním jen jménem, neb před oltářem božím dostane se Sylvě jména mého.“

„Tedy přec!“ vykřikla znovu stařena a sáhla si na srdce. Zabuchalo tak mocně, že myslela v té chvíli, že v ní puknout musí. „Bez studu mi zvěstuješ, že jsi lehkomyšlníkem a že se staneš bludařem a odpadlíkem, hříšníkem to největším? Jak to přečkám, ó ty dobrý bože na nebi! Klidně-li pak budeš hledět na pohanění svoje i moje?“

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek zachycuje rozhovor matky Jirovcové a jejího syna Antoše. Jirovcová se snaží Antošovi rozmluvit rozvod, který byl tehdy pro věřící lid nemyslitelný. Antoš chce mít čistý štít vzhledem k Sylvě, zatímco matka trvá na dodržení manželského slibu.

Úryvek se nachází v závěrečné části příběhu.

Hlavním hrdinou příběhu je Antoš Jírovec, syn vdovy Jirovcové. Když Antoš povyrosl, matka ho dala do služby do rychtářovy rodiny, domů za matkou chodil jen o víkend. Rychtář a rychtářka měli dceru, která byla mladší než Antoš, nebyla tak pracovitá jako on a oba manželé si oblíbili pilného Antoše. Později, když už byla rychtářova dcera provdaná, rychtář zemřel a statek chtěl získat jeho zeť. Rychtářka to nechtěla dopustit, a tak vymyslela plán. Chtěla se provdat za o deset let mladšího Antoše, který by sňatkem získal statek a zároveň by nemusel odejít na vojnu. Antoš souhlasil, i když byla jeho matka proti.

Manželství bylo zpočátku šťastné, manželé měli dva syny a rychtářka jen kvetla. Postupem času ale začala na Antoše nesmyslně žárlit. Antoš se snažil jí nedat nejmenší příčinu, ale zbytečně. Zcela zoufalý se vydal mezi své vrstevníky, kteří právě hráli hru, při níž se se zavázanými očima měl sekýrou zabít kohout. Jindy neomylný Antoš v rozčilení minul a všechny zúčastněné chlapce porazila dívka Sylva, která se do vsi přistěhovala teprve nedávno. Sylva se chlapcům smála, a tak ji honili. Antoš ji chytil, ona se mu bránila a pořezala ho. Antoš však cítil tlukot jejího srdce a měl od té doby k Sylvě blízko.

Rychtářka vymyslela, že Sylvu najme do služby, protože si myslela, že se vzájemně nenávidí a Sylva jí bude na Antoše donášet. Antoš si našel práci jako koňský handlíř, aby byl častěji z domu a nemusel se se ženou hádat. Sylva je bojovná odvážná dívka, která na statku všechno bystře pozoruje a brzy pochopí, že Antoš je vzorný otec i manžel, zato rychtářka nemá ryzí charakter. Také se spřátelila s Antošovou matkou, o tom ale Antoš ani rychtářka nevědí. O Vánocích se Antošovi nechtělo domů, a tak se nejprve stavil u své matky. Zastihl tu Sylvu s oběma chlapci. Ženy si rozuměly a Sylva se o oba chlapce starala jako vlastní matka.

Když se Antoš vrátil domů po další obchodní cestě, našel na svém statku pouze Sylvu a děti. Chlapci onemocněli, měli neštovice, a rychtářka se tak bála o svoji krásu, že dům opustila. To Antoše rozčílilo a navíc se utvrdil v názoru, že Sylva je mnohem starostlivější žena než jeho manželka. Pomáhá jí s ošetřováním, až sám onemocní a blouzní ve vysokých horečkách. Když je mu konečně lépe, dojde k závěru, že chce zbytek života strávit se Sylvou. Sdělí jí svůj plán – nechá ji ještě po nějaký čas samotnou a potom se pro ni vrátí, aby mohli žít spolu. Chce se nechat rozvést. Sylva trpělivě čeká a během čekání sleduje, co koná rychtářka. Ta dochází do lesa za jakýmsi zaříkávačem, který jí radí různá kouzla, aby Antoše očarovala a on se k ní vrátil.

Místní hospodský si poslal pro Antošovu matku, aby mu pomohla s drobným zraněním, ale byla to jen záminka, aby přišla a on s ní mohl mluvit o tom, že se chce Antoš rozvést. Jírovcová byla zděšená, nechtěla rozvod připustit, protože by se tím zpřetrhal posvěcený svazek. Slíbila, že synovi domluví, a od hospodského utíkala za Antošem. Hospodský chápal, proč se chce Antoš rozvést, ani on neměl rychtářku rád, ale šel za ní, aby jí domluvil a ona byla k manželovi laskavější. Rychtářka nečekala, že by se chtěl Antoš od ní odvrátit, a zuřila. Proklela jeho o Sylvu. Sylva ji zapřísahá, ať kletbu odvolá, že se Antoše vzdá. Antoš se mezitím podvolil matce a řekl, že se rozvádět nebude. Ačkoli rychtářka krátce nato zemřela, Antoš a Sylva se rozdělili. Sylva odešla do kláštera, kde pomáhala nemocným, a Antoš zemřel krátce po smrti své matky.

- **téma a motiv**

téma: rozvod Antoše a rychtářky, láska

motivy: rychtářka, jméno, srdce

- **časoprostor**

Čas ani prostor není z úryvku patrný.

Na základě znalosti celého díla víme, že se rozhovor odehrál v místě, kde Antoš pracoval a kam za ním matka běžela.

čas: den, polovina 19. století

místo: vesnice v Podještědí

- **kompoziční výstavba**

Autorka využila chronologický postup, který však není plynulý. V příběhu jsou větší časové „skoky“, přičemž je z vyprávění patrné, o jak dlouhý časový úsek jde.

Kniha je rozdělena na nepojmenované a neočíslované kapitoly, je mezi nimi pouze vynechaný řádek.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, román

- **vypravěč**

Příběh nám předkládá vševědoucí vypravěč hovořící er-formou.

- **postava**

Antoš Jirovec – pracovitý, spolehlivý, oddaný své matce, fyzicky zdatný, miluje své syny, chová se čestně; postava hlavní kladná

vdova Jírovcová – Antošova matka žijící osaměle, hodná, starostlivá, věřící, chce pro syna to nejlepší, ale není schopna připustit, aby se jednalo proti Bohu; postava vedlejší kladná

rychtářka – starší než Antoš, hezká žena, cílevědomá, zákeřná, prospěchářská, krutá, podezíravá; postava hlavní záporná

Sylva – mladá, hezká, obětavá, rázná, přímá, šikovná, pracovitá, vystupuje jako neohrožená soběstačná žena, ale v jádru je citlivá; postava hlavní kladná

- **vyprávěcí způsoby**

V úryvku se objevuje pouze přímá řeč (Antoš, vdova Jirovcová) a pásmo vypravěče.

- **typy promluv**

Dialog Antoše a vdovy Jirovcové. Pásmo vypravěče pouze v malé míře.

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

archaismy *nadál, neb, popuzena, klnouc, zváti, jmeno, zvěstuješ, lehkomyšlník, klidně-li, pohanění*

archaická větná vazba *Poznal jsem děvče, jež miluji jako pravou choť srdce svého., nechci je slyšet z úst tvých, abych se neprohřešila před bohem*

řečnická otázka *Jak asi vám budou lidé říkat, až přijde tato novina mezi ně?!*

- v textu se objevuje velká míra archaismů a archaických vazeb, což odpovídá době, ve které kniha vznikla

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

metafora *aby lež byla odkryta*

metonymie *hra s rychtářkou musí přestat*

personifikace *srdce se probudilo*

přirovnání *děvče, jež miluji jako pravou choť*

dysfemismus *stařena*

apostrofa *Jak to přečkám, ó ty dobrý bože na nebi!*

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 19. století

Karolina (i Karolína) Světlá (1830–1899)

- členka májovců, autorka románů a povídek – dle Nerudy zakladatelka českého vesnického románu
- zakladatelka českého ženského hnutí
- vlastním jménem Johana Rottová, sestra spisovatelky Sofie Podlipské
- otec byl pražský obchodník (→ stále prosperující Železářství u Rotta)
- vychovávána v německém duchu, ale díky otci národně uvědomělá
- provdala se za rodinného učitele hudby Petra Mužáka, který pocházel se Světlé pod Ještědem (odtud její pseudonym)
- zemřela jí jediná dcera Boženka – nervové onemocnění léčila během pobytů u manželových příbuzných v Podještědí
- navázala vztah s Janem Nerudou, zamilovala se do něj, ale citu se bránila – po zakročení manžela přestaly všechny kontakty
- přispěla k založení Ženských listů a dívčího gymnázia Minerva, přednášela v Americkém klubu dam
- trpěla oční chorobou a svá díla diktovala neteři, dožívala v Praze v zatemněném bytě
- je pohřbena na Olšanských hřbitovech

- psala prózu (romány, povídky, romaneta...)
  - její počáteční texty jsou sentimentální (obětování ušlechtilých žen)
  - později propracovaná psychologie ženských hrdinek
  - často zobrazuje morální kvality prostého venkovana
- prózy z pražského prostředí:
- čerpala z otcova vyprávění i historických pramenů
- Zvonečková královna, Poslední paní Hlohovská* – romány
- Černý Petříček* – novela
- vesnické romány a povídky z Podještědí:
- O krejčíkovic Anežce, Skalák* – povídky, hrdinkou je nezištně milující žena
- Kříž u potoka, Vesnický román, Nemodlenec, Kantůrčice, Frantina* – romány
- Kresby z Ještědí* – soubor krátkých próz
- memoáry (paměti):
- Upomínky, Z literárního soukromí*

- **literární / obecně kulturní kontext**

Májovci = básnická generace 2. pol. 19. stol.

- pojmenování podle almanachu Máj:
- společné vystoupení mladé básnické generace
- snaha dát najevo, že současná situace je nepřijatelná
- květen 1858 – vydán 1. almanach Máj: redaktor Josef Barák, organizátoři V. Hálek a J. Neruda
- přispěvatelé: Erben, Němcová, Sabina, Frič, K. Světlá, V. Hálek, J. Neruda, A. Heyduk, R. Mayer, S. Podlipská
- vydání vyznělo jako manifest mladé generace
- požadavky májovců:
  1. prolomit svým literárním dílem „mrtvé“ období
  2. dát najevo nespokojenost s politickým a kulturním životem
  3. vytvořit novou, pravdivou literaturu a zobrazit svět
  4. požadavek světovosti literatury – využít nové evropské tendence (překládal se Byron, Hugo, Puškin)

- přihlásili se k odkazu K. H. Máchy – byl pro ně symbolem člověka, který neváhá měnit zažité představy o českém básnictví

Jan Neruda (1834–1891)

- realistický básník, prozaik, dramatik
- největší literární osobnost 2. pol. 19. stol.
- redaktor (Národní listy) a zakladatel fejetonu (podčárničku), napsal jich asi 2000, a arabesky (dokonalá charakteristika osob)
- dětství a mládí strávil na Malé Straně – toto prostředí se objevuje i v jeho díle
- studoval práva, potom filozofii
- 6 básnických sbírek, poslední vydána posmrtně: *Hřbitovní kvítí, Knihy veršů, Písně kosmické, Balady a romance, Prosté motivy, Zpěvy páteční*
- próza: *Povídky malostranské, Arabesky, Různí lidé* (povídky), *Trhani* (román), *Žerty dravé a hravé, Studie krátké a kratší, Menší cesty* (fejetony)

Vítězslav Hálek (1835–1874)

- harmonické manželství – oženil se s dcerou bohatého advokáta
- ve 39 letech onemocněl zánětem pohrudnice, brzy zemřel
- optimistická, pohodová, smířlivá tvorba = idyličnost
- čtenářsky velmi oblíbený – písňový tón, snadná zapamatovatelnost
- *Večerní písně, Muzikantská Liduška, Na vejminku*

Jakub Arbes (1840–1914)

- redaktor Národních listů, musel odejít
- literární kritik – Hugo, Poe, Zola, Máchy
- první významný český spisovatel s technickým vzděláním (nedokončeným)
- zájem o jevy, které se nedaly vysvětlit
- nový literární žánr romaneto: text menšího rozsahu s napínavým dějem, v němž se řeší tajemná záhada (to, co vypadá jako nadpřirozený jev, je vysvětleno vědeckým výkladem)
- *Svatý Xaverius, Newtonův mozek, Etiopská lilie*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Vesnický román – děj románu se odehrává na vesnici (neznáme její název) a děj se věnuje milostným vztahům mezi vesničany

- **posouzení aktuálnosti díla:**

Život na vesnici v 19. století se zcela liší od toho současného. Domluvené sňatky, pohled na rozvod a samostatné ženy se zcela změnil, kniha tedy není aktuální.

- **pravděpodobný adresát:**

Román o lásce se bude líbit spíše čtenářkám.

- **učení smyslu díla**

Román ukazuje, že ačkoli je láska silná, jsou překážky, které nezmůže – je to lidská zloba, zvyky, nepochopení, předsudky apod.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Vesnický román je prvním z tzv. ještědských románů (dále *Kříž u potoka*, *Kantůrčice a Frantina*).

Vyšel roku 1867 v časopise *Květy*. Světlá se nechala inspirovat vyprávěním, které slyšela na svatbě svého příbuzného. V románu jsou patrné autobiografické prvky – lásku, které nebylo přáno, Světlá sama zažila (s Janem Nerudou).

- **tematicky podobné dílo:**

Karolina Světlá – *Kříž u potoka*: román o lásce z Podještědí

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramatisací:**

Film podle předlohy nebyl natočen.